

(ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน

ความเป็นมาของรัฐธรรมนูญคนจน

1. กระบวนการก่อนโครงการคนจนเขียนรัฐธรรมนูญ

ในช่วงวิกฤติการทางการเมืองที่นำมาสู่รัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. เมื่อปี 2557 ที่นำโดยประยุทธ์ จันทร์โอชา และการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ปี 2550 มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนจน รัฐบาลทหารเข้มแข็ง ไม่ฟังเสียงชาวบ้าน การแก้ไขปัญหของคนจนล่าช้าหรือหยุดชะงัก ทหารเข้าแทรกแซงกระบวนการแก้ไขปัญหา ทำให้ความเชื่อมั่นศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยสั่นคลอน ดังนั้น ภายหลักรัฐประหาร สมัชชาคนจน จึงได้จัดให้มีการอบรมในหัวข้อหลักการประชาธิปไตย สิทธิ และเสรีภาพให้กับสมาชิก เพื่อยืนยันว่าคนจนมีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอหน้าเท่าเทียม โดยจัดการอบรมตั้งแต่วันที่ 2558 จนถึง 2561

ในการอบรมก็ได้มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญที่รัฐบาล คสช. ยกร่างขึ้น และเห็นว่ารัฐธรรมนูญของรัฐบาล คสช. ไม่มีความเป็นประชาธิปไตย และไม่เป็นประโยชน์แก่คนจน จึงได้เข้าร่วมการรณรงค์ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ และเมื่อรัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 บังคับใช้ สมัชชาคนจนก็ได้เริ่มกระบวนการรณรงค์เพื่อแก้ไขหรือยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนขึ้นใหม่

ในปี 2562 สมัชชาคนจนได้จัดเวทีภายในเครือข่ายสมาชิก เพื่อพัฒนาเอกสารข้อเสนอเชิงนโยบายประชาธิปไตยในประเด็นหลัก 7 ประเด็น คือ เกษตรนิเวศและสิทธิเกษตรกร สิทธิแรงงาน การกระจายอำนาจ รัฐสวัสดิการ สิทธิด้านที่ดิน สิทธิด้านทรัพยากรน้ำ และสิทธิด้านป่า

ในเดือนธันวาคม 2562 สมัชชาคนจนได้จัดงานมหกรรมรัฐธรรมนูญประชาชน โดยมีองค์กรคนจน องค์กรประชาชน และองค์กรด้านประชาธิปไตย ร่วมนำเสนอข้อเสนอต่อรัฐธรรมนูญประชาชนใน 10 หัวข้อ ได้แก่ สิทธิเกษตรกร สิทธิแรงงาน สิทธิชุมชนและการพัฒนา สิทธิด้านที่อยู่อาศัย สิทธิด้านการศึกษา สิทธิสำหรับชายแดนใต้ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในนโยบายการค้าเสรี สิทธิในที่ดิน สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และกลไกเพื่อการปกป้องสิทธิ การจัดการกิจกรรมนี้ เป็นจุดตั้งต้นของโครงการยกร่างรัฐธรรมนูญคนจนในปี 2563

2. เวทีภาคเพื่อระดมข้อเสนอแนะเพื่อยกร่างรัฐธรรมนูญคนจน

ในปี 2563 สมัชชาคนจนได้จัดโครงการยกร่างรัฐธรรมนูญคนจน โดยเชิญองค์กรเกษตรกร องค์กรคนจนเมือง องค์กรสตรี องค์กรของผู้หลากหลายทางเพศ องค์กรเยาวชน องค์กรเกษตรกร สหภาพแรงงาน องค์กรประชาธิปไตย และองค์กรรากหญ้าอื่นๆ เข้าร่วมเวทีภาคเพื่อระดมข้อเสนอแนะเพื่อยกร่างรัฐธรรมนูญคนจน รวมทั้งสิ้น 118 องค์กร ใน 53 จังหวัด และ 5 ภาค ดังนี้

ภาค	จำนวนองค์กรเข้าร่วม	จำนวนจังหวัด
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	24	13
ภาคเหนือตอนบน	23	8
ภาคเหนือตอนล่าง	14	6
ภาคกลาง (รวมภาคตะวันออกและตะวันตก)	25	15
ภาคใต้	32	11
รวมทั้งสิ้น	118	53

ข้อเสนอที่ได้มาจากการระดมความเห็นในเวทีภาค ได้นำมาประมวล และยกยกร่างรัฐธรรมนูญคนจน โดยคณะทำงาน ยกยกร่างรัฐธรรมนูญคนจน ซึ่งมีทั้งนักวิชาการ หน่วยงาน นักสิทธิมนุษยชน นักกิจกรรมทางสังคม ผู้นำคนจนเมือง ผู้นำแรงงาน และผู้นำเกษตรกร ร่างรัฐธรรมนูญคนจนร่างที่ 1 ได้เสร็จเมื่อเดือนมกราคม 2564

ประเด็นสำคัญที่เสนอโดยเวทีภาค

จากการจัดเวทีภาคทั้ง 5 เวที พบว่า แต่ละภาคมีประเด็นที่ให้ความสำคัญร่วมกันหลายประเด็น ประเด็นร่วมกันนั้น สะท้อนถึงความสนใจร่วมและสถานการณ์ปัญหาที่คนจนประสบอยู่ร่วมกัน ยกเว้นในภาคใต้ ซึ่งมีประเด็นเฉพาะของภาคคือสันติภาพ แต่ก็เป็นที่สำคัญที่เห็นพ้องกันในภาค ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นร่วม/ประเด็นสำคัญ	ภาค				
	อีสาน	เหนือ-บน	เหนือ-ล่าง	กลาง	ใต้
สิทธิชุมชนและสิทธิในการพัฒนา	/	/	/	/	/
การเข้าถึงที่ดินและการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรของประชาชน	/	/	/	/	/
สิทธิเสรีภาพของประชาชน	/	/	/	/	/
รัฐสวัสดิการ	/	/	/	/	/
การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการดำเนินนโยบาย	/	/	/	/	/
ความรับผิดชอบของภาครัฐ (การเยียวยา ฟื้นฟู ชดเชยการสูญเสียจากนโยบายรัฐ)	/	/	/	/	/
สิทธิแรงงาน	/	/	/	/	/
สิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิในการทำงาน สิทธิเกษตรกร	/	/	/	/	/
โครงสร้างทางการเมือง สถาบันการเมือง และการต่อต้านรัฐประหาร	/	/	/	/	/
การเข้าถึงความยุติธรรม	/	/	/	/	/
การกระจายอำนาจ	/	/	/	/	/
สันติภาพ	/	/	/	/	/

ความโดดเด่นของข้อเสนอจากเวทีภาคเพื่อระดมข้อเสนอแนะเพื่อยกร่างรัฐธรรมนูญคนจน

คณะทำงานยกยกร่างรัฐธรรมนูญคนจน พบว่าจากการระดมข้อเสนอจากเวทีภาคทั้ง 5 ภาค มีข้อเสนอที่ใหม่และโดดเด่นซึ่งไม่เคยมีการเสนอในการร่างรัฐธรรมนูญก่อนหน้า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความหวังและความต้องการของคนจนได้แก่

1. ความมั่นคงของประชาชนสำคัญกว่าความมั่นคงของรัฐ
2. การจัดสรรอำนาจอธิปไตยในระหว่างสถาบันการเมืองต่างๆ
3. การป้องกันการรัฐประหารและมาตรการป้องกันไม่ให้ผู้ก่อรัฐประหารลอยนวลพ้นผิด
4. การยอมรับความแตกต่างและความหลากหลายของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ
5. ประเทศไทยต้องเป็นรัฐสวัสดิการ มีการเรียกร้องอย่างมากที่จะให้มีการศึกษาแบบให้เปล่า เบี้ยเลี้ยงระหว่างการศึกษ การบริการด้านสาธารณสุขแบบให้เปล่า เงินบำนาญสำหรับทุกคน รายได้พื้นฐานสำหรับทุกคน บริการด้านการสื่อสารและการคมนาคมขนส่ง
6. การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์

7. ความรับผิดชอบของรัฐ ความรับผิดชอบ และการชดเชยให้กับประชาชนต่อความล้มเหลวและความเสียหายที่เกิดจากกฎหมายและการดำเนินนโยบายรัฐ
8. อำนาจอธิปไตยที่แบ่งมากกว่า 3 ส่วน คืออำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจของประชาชน
9. สันติภาพชายแดนใต้

3. ลักษณะทั่วไปของร่างรัฐธรรมนูญคนจน

ร่างรัฐธรรมนูญคนจน ที่ได้จากการนำข้อเสนอจากภาคต่างๆ มากร่างขึ้นในรูปแบบของร่างรัฐธรรมนูญนั้น ได้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ปี 2550 และปี 2560 เป็นพื้นฐาน และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอที่ได้รับมา ในภาพรวมแล้ว ร่างรัฐธรรมนูญคนจนมีลักษณะทั่วไปที่สำคัญคือ

- รัฐธรรมนูญต้องแก้ไขได้ทั้งฉบับ ทุกหมวด ทุกมาตรา
- เคารพความแตกต่างหลากหลายบนพื้นฐานของความเท่าเทียม
- ยืนยันว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย และการต่อต้านรัฐประหาร
- เปลี่ยนอำนาจการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่เคยรวมศูนย์ที่รัฐมาเป็นอำนาจของประชาชน ตัดคำว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”
- เพิ่มเติมสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับคนจน เช่น สิทธิเกษตรกร สิทธิแรงงาน สิทธิชุมชน รัฐสวัสดิการ
- มีการตัดทิ้งหลายสิ่ง โดยเฉพาะสิ่งที่ไม่ยึดโยงกับประชาชน เช่น วุฒิสภา นโยบายปฏิรูปประเทศ และหน้าที่ของรัฐ
- มีบทเฉพาะกาล 3 เรื่อง คือการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ การปฏิรูปที่ดิน และสันติภาพชายแดนใต้

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่คนจนให้ความสำคัญ

ข้อเสนอที่ได้จากเวทีระดมภาค มีรายละเอียดมากในประเด็นที่กระทบกับชีวิต ความเป็นอยู่ และการทำมาหากินของคนจน หรือสถานการณ์ปัญหาที่องค์กรคนจนเผชิญอยู่ หรือประเด็นที่คนจนให้ความสำคัญ ดังนั้น ประเด็นดังกล่าวนี้ คือประเด็นที่คนจนจะต้องสื่อสารให้คนในสังคมได้เห็นความสำคัญ และต้องผลักดันให้เป็นบทบัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งได้แก่

- สิทธิเสรีภาพ ความเสมอหน้าเท่าเทียม เคารพความแตกต่างหลากหลาย
- สิทธิเกษตรกร
- สิทธิแรงงาน
- รัฐสวัสดิการ
- การกระจายอำนาจและการปกครองตนเอง
- สถาบันการเมืองต้องยึดโยงประชาชน
- ปฏิรูปที่ดินและทรัพยากร
- ปฏิรูปสถาบันกษัตริย์
- สันติภาพชายแดนใต้

4. องค์กรคนจนรับรอง (ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน ร่างที่ 1

ภายหลังที่ (ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน ร่างที่ 1 สำเร็จออกมาแล้ว เมื่อเดือนมกราคม 2564 สมัชชาคนจนวางแผนที่จะนำ (ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน ไปนำเสนอต่อองค์กรคนจนและองค์กรชาวบ้านรากหญ้าที่มีส่วนร่วมในการประชุมเวทีภาคเพื่อระดมความคิดเห็น แต่ในช่วงนั้นเกิดการแพร่ระบาดของโรคโควิด19 อย่างรุนแรงมากขึ้น รัฐมีมาตรการ

ไม่ให้มีการประชุมหรือการรวมตัวขนาดใหญ่ ดังนั้น ตลอดเดือนมกราคม 2564 สมาชิกคนจนจึงได้จัดประชุมขนาดเล็กในระดับชุมชน ขององค์กรคนจน 19 องค์กร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาค	จังหวัด	เวที	จำนวนคน
ภาคเหนือล่าง	1	1	100
ภาคกลาง	6	9	163
ภาคอีสาน	11	18	693
ภาคใต้	3	5	153
รวม	21	33	1,109

ในการประชุมขนาดเล็กดังกล่าว ผู้เข้าร่วมการประชุมได้อ่าน (ร่าง) รัฐธรรมนูญ และอภิปรายกันถึงเนื้อหา และผู้เข้าร่วมทุกคนต่างก็เห็นด้วยกับ (ร่าง) รัฐธรรมนูญ

5. เวทีสัญจร “พรรคการเมืองฟังเสียงคนจน” และ (ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน (ฉบับปรับปรุง)

ในปี 2565 เมื่อสถานการณ์โรคระบาดโควิด19 คลี่คลายลงแล้ว สมาชิกคนจนได้ร่วมมือกับองค์กรภาคีต่างๆ จำนวน 65 องค์กร ได้จัดการประชุมเวทีสัญจร “พรรคการเมืองฟังเสียงคนจน” จำนวน 6 เวที ในช่วงระหว่างเดือน เมษายน-มิถุนายน 2565 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ (ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน ต่อองค์กรคนจนและองค์กรของชาวบ้านรากหญ้า และเพื่อเปิดพื้นที่การสนทนาระหว่างชาวบ้านและพรรคการเมือง ผู้เข้าร่วมเวทีได้นำเสนอสถานการณ์ปัญหาของคนจน นำเสนอข้อเสนอมติเพื่อแก้ไขปัญหา และนำเสนอ (ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน ต่อพรรคการเมือง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วม องค์กร จังหวัด และพรรคการเมืองที่เข้าร่วม ดังรายละเอียดดังนี้

	เวทีภาค	จำนวนผู้เข้าร่วม	จำนวนองค์กร	จำนวนจังหวัด	จำนวนพรรค
1	อีสานตอนบน	204	32	8	7
2	อีสานตอนล่าง	221	40	11	6
3	กลาง	185	35	12	7
4	ชายแดนใต้	158	26	4	5
5	ใต้	197	42	13	3
6	เหนือ	153	41	14	6
	รวม	1,118	216	62	7

เวทีสัญจร “พรรคการเมืองฟังเสียงคนจน” เป็นเวทีที่คนจนได้แสดงออกถึงความต้องการประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ และความเสมอหน้าเทียม และให้พรรคการเมืองเข้าใจว่า ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่เรื่องเฉพาะของนักการเมือง หากแต่เป็นเรื่องส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนจน และหวังว่าพรรคการเมืองจะสนับสนุนให้มีช่องทางในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ทั้งฉบับ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง และประชาชน โดยเฉพาะองค์กรคนจนและคนรากหญ้า ก็มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญ

นอกจากกิจกรรมเวทีสัญจร 6 เวทีนี้แล้ว คณะทำงานยกร่างรัฐธรรมนูญเห็นว่า ยังมีประเด็นบางประเด็นที่เสนอมาจากการประชุมเวทีภาคที่ยังไม่มีรายละเอียดมากพอ เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่หรือเรื่องเฉพาะ จึงได้จัดประชุมวงย่อยขึ้น 3 ครั้ง เพื่อพัฒนาข้อเสนอเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิของธรรมชาติ และการกระจายอำนาจ

ในเดือนตุลาคม 2565 คณะทำงานยกร่างรัฐธรรมนูญได้นำข้อเสนอจากเวทีสัญจร และการประชุมวงย่อยมาปรับปรุง จนสำเร็จเป็น (ร่าง) รัฐธรรมนูญ (ฉบับที่ 2) นี้

(ร่าง) รัฐธรรมนูญคนจน
(ฉบับย่อสาระสำคัญ)

คำปรารภ

ปวงชนชาวไทยมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะสถาปนารัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย ตามหลักการประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ มีพระมหากษัตริย์ที่พ้นไปจากความเกี่ยวข้องทางการเมืองให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทยโดยใช้อำนาจผ่านสถาบันทางการเมืองที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เปลี่ยนผ่านการรวมศูนย์อำนาจที่ให้อำนาจรัฐเป็นผู้จัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมาสู่การให้ประชาชนเป็นเจ้าของ และกระจายอำนาจรัฐโดยเคารพความแตกต่างหลากหลาย บนพื้นฐานของความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อสร้างประโยชน์สุขให้กับประชาชนมิใช่เป็นไปเพื่อความมั่นคงของการบริหารราชการแผ่นดิน หรือความมั่นคงของรัฐ องค์การของรัฐตามรัฐธรรมนูญจะต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชนและต้องพร้อมรับผิดชอบการใช้อำนาจที่ประชาชนมอบให้ ขาดเสีย ยื้อยวาทแก่ประชาชนผู้เสียหายจากการกระทำของรัฐ ขจัดปัญหาความล้มเหลวของการใช้อำนาจที่ได้สร้างความเหลื่อมล้ำ ไม่เท่าเทียม ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง

ปวงชนชาวไทยจึงได้พร้อมกันตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนี้ขึ้นเป็นหลักการที่ดำรงไว้โดยมีอาจล้มล้างไปด้วยอำนาจนอกวิถีทางของหลักการประชาธิปไตย หรือวิธีการอื่นใดที่มีได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้

1. หมวดบททั่วไป

- 1.1 อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย ที่ใช้อำนาจผ่านการเลือกตั้ง และการออกเสียงประชามติ ทั้งทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การภาคประชาชน และองค์กรอิสระ
- 1.2 ประเทศไทยเป็นรัฐที่จัดรูปแบบการปกครองที่สอดคล้องกับความหลากหลายของชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และท้องถิ่น
- 1.3 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล
- 1.4 บุคคลทุกคนย่อมได้รับความคุ้มครองและมีสถานะเสมอภาคตามกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดี หรือโดยประการอื่นใดก็ดี ไม่กระทำให้เกิดเอกสิทธิ์อย่างใดเลย
- 1.5 ประเทศไทยเป็นรัฐสวัสดิการ รัฐมีหน้าที่สร้างหลักประกันความมั่นคงให้กับชีวิตของประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย
- 1.6 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายอื่นๆ จะขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้
- 1.7 ถ้าไม่มีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ให้รัฐสภาเป็นผู้มีอำนาจวินิจฉัย และรัฐสภาอาจจะเสนอให้ทำประชามติในเรื่องนั้นก็ได้

2. หมวดพระมหากษัตริย์

- 2.1 ให้แยกทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน และทรัพย์สินส่วนพระองค์
- 2.2 รัฐสภามีอำนาจในการจัดสรรและตรวจสอบการใช้งบประมาณ การใช้จ่ายทรัพย์สินส่วนพระองค์ และมีอำนาจกำกับการบริหารทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
- 2.3 พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะประมุขของรัฐ และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอด้วยบุคคลทุกคน
- 2.4 พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญระบุไว้เท่านั้น
- 2.5 พระราชดำรัส ต่อสาธารณะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา

2.6 ส่วนราชการในพระองค์ให้มีเท่าที่จำเป็นเพื่อรักษาความปลอดภัย ยกเลิกองคมนตรี การจัดระเบียบราชการ และการบริหารงานบุคคลของราชการในพระองค์ให้เป็นอำนาจของรัฐบาล

3. หมวดสิทธิเสรีภาพของบุคคล

3.1 การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งนี้ต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

บทบัญญัติวรรคหนึ่งและวรรคสองให้นำมาใช้บังคับกับกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง ที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วย

3.2 สิทธิเสรีภาพ

3.2.1 บุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรไทยย่อมได้รับสัญชาติไทย

การเนรเทศ การห้ามเข้าประเทศ การถอนสัญชาติ บุคคลสัญชาติไทยจะกระทำมิได้

3.2.2 บุคคลมีสิทธิกำหนดเจตจำนงของตนเอง รวมถึงสิทธิการปกครองตนเองในเขตวัฒนธรรมพิเศษ หรือการปกครองตนเองรูปแบบอื่น ทั้งนี้ภายใต้หลักการตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

3.2.3 รัฐธรรมนูญนี้รับรองหลักประกันการใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคลดังต่อไปนี้

- 1) นอกจากที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแล้ว การกระทำใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น
- 2) บุคคลผู้ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพ สามารถขอทบทวนคดีในรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือต่อสู้คดีในศาลได้
- 3) เมื่อได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิ ประชาชนมีสิทธิได้รับการเยียวยา ชดเชยช่วยเหลือจากรัฐ
- 4) การใช้สิทธิเสรีภาพ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ไม่เป็นเหตุให้ถูกฟ้องร้องดำเนินคดีเพราะการใช้สิทธิเสรีภาพนั้น
- 5) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีกฎหมายกำหนดและต้องกฎหมายดังกล่าวต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป

6) รัฐบาลจะอ้างเหตุแห่งความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดี ตลอดจนประเพณีการปกครองมาจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนมิได้

3.2.4 สิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองหลักประกันการใช้สิทธิเสรีภาพให้หมายรวมถึง สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การกำหนดรูปแบบการใช้ชีวิต สิทธิในการสร้างครอบครัวและการสมรส เสรีภาพในการนับถือหรือไม่นับถือศาสนา ลัทธิ ความเชื่อ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพด้านวิชาการ เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน รวมทั้งเสรีภาพในการเดินทางและเลือกถิ่นที่อยู่

3.2.5 คนทุกคนในประเทศไทยมีสิทธิเสรีภาพ ได้รับความคุ้มครองเสมอกันโดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ และต้องสามารถเข้าถึงบริการของรัฐอย่างเท่าเทียม โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในด้านถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ภาษา เพศสภาพ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล สถานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม ความคิดเห็นทางการเมือง การ

ต้องโทษจำคุกตามคำพิพากษา หรืออื่นๆ มาตรการของรัฐเพื่อช่วยให้บุคคลสามารถใช้สิทธิเสรีภาพได้อย่างเท่าเทียมกันไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ

- 3.2.6 คนชาวไทยมีสิทธิที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย คำสั่ง ประกาศ ที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ
- 3.2.7 การค้นตัว การทรมาน การทารุณ การลงโทษอย่างโหดร้าย การบังคับสูญหาย การเข้าไปในเคหสถานโดยไม่ได้รับความยินยอม การค้นโดยไม่มีหมายศาล การเนรเทศ การห้ามเข้าประเทศ การถอนสัญชาติ จะกระทำมิได้
- 3.2.8 การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ทำได้เฉพาะที่มีกฎหมายกำหนดเท่าที่จำเป็น โดยมีการระบุระยะเวลาและกำหนดค่าทดแทนที่เป็นธรรม หากไม่ได้ใช้ประโยชน์ในเวลาที่กำหนดหรือมีส่วนที่เหลือจากการใช้ประโยชน์ต้องคืนแก่เจ้าของเดิม
- 3.2.9 เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองเพื่อดำเนินกิจการทางการเมือง
- 3.2.10 สิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยให้การรับรอง ให้ถือว่าได้รับการรับรองโดยชอบตามรัฐธรรมนูญ

3.3 สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียนหน่วยงานของรัฐ

- 3.3.1 มีสิทธิได้รับข้อมูลข่าวสารสาธารณะของหน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยราชการท้องถิ่น โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารสาธารณะไม่ถือว่าเป็นการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล
- 3.3.2 มีสิทธิได้รับข้อมูลและคำชี้แจงจากหน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยราชการท้องถิ่น นับตั้งแต่ก่อนการจัดทำแผนงบประมาณ และในทุกขั้นตอนของการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมที่อาจจะกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตหรือส่วนได้เสียอื่นใดต่อตนเอง หรือชุมชนท้องถิ่น
- 3.3.3 การวางแผนพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ชุมชนธรรม การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ การวางผังเมือง การใช้ประโยชน์ที่ดิน หรืออื่นใดที่อาจจะกระทบกับประชาชน ต้องมีการรับฟังความคิดเห็น และให้มีกระบวนการตัดสินใจยอมรับโดยเสียงส่วนใหญ่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นก่อน

3.4 สิทธิในการประกอบอาชีพ

- 3.4.1 บุคคล ชุมชน ผู้ผลิต และผู้ประกอบการรายย่อย มีเสรีภาพในการประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีและเป็นธรรม
- 3.4.2 การจำกัดเสรีภาพการประกอบอาชีพ การกำหนดเกณฑ์ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการผลิต การทำการเกษตร การบริการของผู้ประกอบการรายย่อยจะกระทำมิได้ เว้นแต่เป็นไปเพื่อคุ้มครองเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของประชาชน คุ้มครองการเข้าถึงบริการพื้นฐานที่มีคุณภาพ คุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อป้องกันการผูกขาดตัดตอน ขจัดความไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน

3.5 สิทธิในการชุมนุมและการสมาคม

- 3.5.1 เสรีภาพในการรวมตัวเป็นสมาคม สหกรณ์ สหภาพ องค์กร ชุมชน หรือหมู่คณะอื่น
- 3.5.2 เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ
- 3.5.3 ลูกจ้างคนทำงานมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธในสถานประกอบการที่ตนทำงานอยู่

3.6 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

- 3.6.1 บุคคลมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม มีประสิทธิภาพ ไม่เสียค่าใช้จ่าย และไม่มีอุปสรรคด้านภาษา
- 3.6.2 บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย และได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม
- 3.6.3 บุคคลมีสิทธิที่จะมีทนายความตั้งแต่ถูกจับกุม ตลอดระยะเวลาในการควบคุมตัว จนเมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ทั้งนี้ต้องเป็นทนายความที่บุคคลนั้นไว้วางใจ
- 3.6.4 บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด
การลงโทษแก่บุคคลจะมีอัตราโทษเกินกว่าที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้
- 3.6.5 ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้
- 3.6.6 การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี
การควบคุม หรือคุมขังผู้ต้องหา หรือจำเลย ระหว่างการพิจารณา และจำคุกตามคำพิพากษา ต้องแยกสถานที่ออกจากกัน
ผู้ต้องขังมีสิทธิในการเข้าถึงน้ำและอาหารสะอาดมีสารอาหารที่เพียงพอ เข้าถึงสุขภาวะพื้นฐาน ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา บริการสาธารณสุข ที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
- 3.6.7 ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นพยานต่อตนเองมิได้
- 3.6.8 บุคคลมีสิทธิในการร้องเรียน ร้องทุกข์ และกรรได้รับการเยียวยาจากการถูกดำเนินคดี และมีสิทธิได้รับค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเพื่อเข้าถึงความยุติธรรม
- 3.6.9 บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุด ในคดีนั้นว่าข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควร ตลอดจนบรรดาสินทรัพย์ที่เสียไปเพราะการนั้นคืน
- 3.6.10 การลดโทษ พักโทษและการอภัยโทษผู้ต้องขังให้ออกเป็นพระราชกฤษฎีกา

3.7 รัฐสวัสดิการ

- 3.7.1 การสาธารณสุข การศึกษา บำนาญและค่าครองชีพ การขนส่งสาธารณะ ที่อยู่อาศัย อาหาร เป็นสิทธิพื้นฐานที่รัฐต้องจัดให้ถ้วนหน้า ทัวถึง และเป็นธรรม
- 3.7.2 การสาธารณสุข
  - 1) สิทธิในการรับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน การรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
  - 2) การบริการสาธารณสุขของรัฐต้องเท่าเทียม มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชนมีส่วนร่วม
  - 3) การป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตราย รัฐต้องจัดให้โดยไม่คิดมูลค่าและทันต่อเหตุการณ์
- 3.7.3 การศึกษา
  - 1) สิทธิในการรับการศึกษาหรือการฝึกอบรมอาชีพจนถึงระดับอุดมศึกษาอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และไม่เสียค่าใช้จ่าย
  - 2) รัฐต้องสนับสนุนค่าครองชีพในระหว่างการศึกษา
  - 3) คนพิการหรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากต้องได้รับสิทธิและการเข้าถึงโอกาสอย่างเท่าเทียม

- 4) รัฐต้องคุ้มครองและส่งเสริมการจัดการศึกษาขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือก การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

3.7.4 บ้านอายุและค่าครองชีพ

- 1) สิทธิที่จะได้รับเงินบ้านอายุรายเดือนเพียงพอสำหรับคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำรงชีพเมื่อมีอายุครบ 60 ปี
- 2) สิทธิที่จะได้รับค่าครองชีพจากรัฐให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ และการพัฒนาตนเองตามช่วงวัยตั้งแต่แรกเกิด
- 3) มารดามีสิทธิในช่วงระหว่างก่อนและหลังการคลอดบุตรที่จะได้รับการคุ้มครองสุขภาพและช่วยเหลือจากรัฐ

3.7.5 การขนส่งสาธารณะ

- 1) มีสิทธิได้รับการบริการขนส่งสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ทั้งถึง ปลอดภัย ในราคาที่เป็นธรรม
- 2) ผู้ประสบภัยจากการขนส่งสาธารณะทุกประเภทมีสิทธิได้รับการค่าชดเชยความสูญเสีย และค่ารักษาพยาบาลฟื้นฟูร่างกายและจิตใจจนกว่าจะกลับมาเป็นปกติ

3.7.6 ที่อยู่อาศัย

- 1) สิทธิที่จะเข้าถึงที่อยู่อาศัยใกล้กับสถานที่ทำงาน ประกอบอาชีพ ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม
- 2) รัฐต้องจำกัดการถือครองและกระจายการถือครองที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน
- 3) การทำกิจการบ้านจัดสรร อาคารชุด ต้องคำนึงถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพต่อชุมชนเดิม

3.7.7 ความมั่นคงด้านอาหาร

- 1) รัฐต้องสร้างหลักประกันด้านความมั่นคงด้านอาหาร ทั้งด้านความเพียงพอ ความหลากหลาย การเข้าถึง ตลอดจนความปลอดภัยในอาหารแก่ประชาชน
- 2) รัฐต้องจัดหาอาหาร ยา และเวชภัณฑ์ให้เพียงพอต่อความต้องการในกรณีฉุกเฉินจำเป็น หรือกรณีประสบภัยพิบัติ

3.8 สิทธิเกษตรกร

3.8.1 เกษตรกรรายย่อยย่อมมีสิทธิในกระบวนการผลิตอาหารที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ระบบนิเวศในชุมชนของตนเอง ตลอดจนโอกาสการเข้าถึงตลาดจำหน่ายผลผลิตได้ในราคาที่เป็นธรรม มีสิทธิเข้าใช้ประโยชน์และถือครองที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ เมล็ดพันธุ์ ทั้งในรูปของสิทธิของปัจเจกบุคคลและสิทธิรวมหมู่

3.8.2 รัฐต้องปกป้องเกษตรกรรายย่อยจากการผูกขาด การทุ่มตลาด การบิดเบือนกลไกตลาดโดยผู้ประกอบการรายใหญ่

3.8.3 รัฐต้องสนับสนุนการทำการผลิตแบบเกษตรนิเวศทั้งการผลิต การแปรรูป การตลาด แหล่งเงินทุน และการประกอบธุรกิจการเกษตรในระดับชุมชน

3.8.4 รัฐต้องเตรียมความพร้อมในการรับมือวิกฤตสภาพภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ และมีมาตรการในการปกป้อง ชดเชย เยียวยา และฟื้นฟูแก่เกษตรกรรายย่อยผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติดังกล่าว

3.9 สิทธิชุมชน

3.9.1 ชุมชนมีสิทธิอนุรักษ์ ปกป้อง ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

- 3.9.2 มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางการพัฒนา การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ
- 3.9.3 มีสิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ
- 3.10 สิทธิด้านสิ่งแวดล้อม และการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพ
- 3.10.1 บุคคลมีสิทธิที่จะอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ มีสวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิต
- 3.10.2 การกำหนดนโยบาย แผน แผนงาน และโครงการของรัฐหรือที่รัฐให้ผู้อื่นดำเนินการ ต้องมีการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์โดยประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 3.10.3 มีสิทธิที่จะได้รับข้อมูลค่าชี้แจงจากหน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือก่อนดำเนินโครงการใดๆ ที่อาจจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียอื่นๆ และมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น
- 3.10.4 มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ ในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติ ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิต
- 3.10.5 การดำเนินการของรัฐหรือที่รัฐให้ผู้อื่นดำเนินการ ถ้าอาจเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญ ต้องมีการศึกษา และประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน ทั้งนี้ต้องมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชน เพื่อประกอบการพิจารณาอนุญาต และต้องให้องค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพให้ความเห็นก่อน
- 3.10.6 สิทธิที่จะได้รับการจัดสรรงบประมาณสำหรับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย แผน แผนงาน โครงการของรัฐให้กับชุมชน ท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบ
- 3.11 สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature)
- 3.11.1 ธรรมชาติไม่จำเป็นต้องเป็น ภูเขา ป่า แม่น้ำ สิ่งมีชีวิตอื่น ที่อยู่ร่วมกันเป็นระบบนิเวศย่อมได้รับการคุ้มครองเสมอด้วยบุคคลที่มีสถานะตามกฎหมาย
- 3.11.2 ประชาชนในท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ ชนพื้นเมืองท้องถิ่น ผู้มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศของชุมชน มีเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นองค์กรประชาชนเพื่อประกาศเขตปกป้องคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ
- 3.11.3 องค์กรตาม 3.11.2 มีหน้าที่จัดทำแผน และกำหนดมาตรการปกป้องคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติ
- 3.12 สิทธิในที่ดิน
- 3.12.1 ต้องมีการจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรม มีหน่วยงานปฏิรูปที่ดินทั่วประเทศ เพื่อจำกัดการถือครองและการกระจายที่ดินอย่างเหมาะสม ทั้งในรูปแบบที่ดินเอกชน ชุมชน ที่สาธารณประโยชน์ และที่ดินของรัฐ
- 3.12.2 ที่ดินเอกชนมีเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพียงชนิดเดียว
- 3.12.3 ที่ดินสาธารณประโยชน์ ที่พลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกัน ต้องได้รับคุ้มครองโดยการให้ประชาชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษา และนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นไม่ได้

- 3.12.4 เกษตรกรรายย่อยต้องได้รับการช่วยเหลือให้มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ชุมชนท้องถิ่น และชนเผ่าพื้นเมือง มีสิทธิในที่ดินภายในเขตวัฒนธรรมของตนเอง
  - 3.12.5 การปฏิรูปที่ดินต้องกระจายอำนาจให้ชุมชนและท้องถิ่น มีการจัดทำฐานข้อมูลที่ดินทุกประเภทให้เป็นระบบเดียวกันและปรับให้เป็นปัจจุบัน
  - 3.12.6 หน่วยงานรัฐถือครองที่ดินตามความจำเป็น การจัดหาที่ดินเพื่อสร้างหน่วยงานใหม่ของรัฐ ต้องจัดซื้อจากเอกชนตามจำเป็น
  - 3.12.7 การเวนคืนที่ดิน การให้สัมปทาน การอนุญาตให้ใช้ที่ดิน การทำผังเมือง การจัดรูปที่ดิน การประเมินราคาที่ดิน หรืออื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนด้านที่ดิน ต้องได้รับความเห็นชอบจากชุมชน
  - 3.12.8 เขตแดนรอยต่อระหว่างชุมชน ต้องมีการจัดการร่วมกัน เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน เป็นธรรม และไม่ขัดแย้งกัน
- 3.13 สิทธิของชนเผ่าพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์
- 3.13.1 รัฐต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิในการดำรงวิถีชีวิต วัฒนธรรม การศึกษา ภูมิปัญญาอันเป็นอัตลักษณ์ของชนพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์
- 3.14 สิทธิแรงงาน
- 3.14.1 ผู้ประกอบอาชีพอิสระทุกประเภท ลูกจ้างทุกประเภททั้งในภาคเอกชน และภาครัฐ ย่อมได้รับสิทธิ และความคุ้มครองสิทธิโดยเท่าเทียม เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ
  - 3.14.2 มีสิทธิในการทำงาน สิทธิด้านค่าจ้างที่เป็นธรรม สามารถดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพ มีความปลอดภัยจากการทำงาน มีหลักประกันความมั่นคงในการทำงาน โดยไม่จำกัดถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศสภาพ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง
  - 3.14.3 ผู้ฝึกงานย่อมมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนตามความเหมาะสม การคุ้มครองความปลอดภัย และการรักษาพยาบาล
  - 3.14.4 มีสิทธิได้รับค่าชดเชยจากการทำงานที่ทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพ ในภายหลังเมื่อพ้นจากการทำงานแล้ว
  - 3.14.5 เมื่อแรงงานเกษียณอายุ ต้องมีหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีพ
  - 3.14.6 มีสิทธิเลือกตั้งในเขตตามทะเบียนราษฎร ถิ่นที่อยู่ หรือภูมิลำเนาอย่างใดอย่างหนึ่ง
  - 3.11.7 มีสิทธิในการรวมตัวเป็นสหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์โดยเสรี และไม่จำกัดนายจ้างหรือประเภทกิจการ
  - 3.14.8 สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างประหยัด เท่าเทียม และเป็นธรรม และมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมโดยผ่านการเลือกตั้งทางตรงของแรงงานเอง
  - 3.14.9 แรงงานไทยในต่างประเทศมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐ
- 3.15 สิทธิของผู้บริโภค
- 3.15.1 สิทธิของผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครอง
  - 3.15.2 บุคคลมีสิทธิรวมกันจัดตั้งองค์กรของผู้บริโภค เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค
  - 3.15.3 องค์กรของผู้บริโภคมีสิทธิรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค และได้รับการสนับสนุนจากรัฐ
  - 3.15.4 บุคคลมีสิทธิที่จะเข้าถึงอาหารที่ผลิตโดยเกษตรกรรายย่อย

4. หมวดสภาผู้แทนราษฎร

4.1 คุณสมบัติผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

- 1) อายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี
- 2) มีชื่อในทะเบียนบ้าน ในสถานศึกษา บริษัท หรือสถานประกอบการที่จดทะเบียน หรือมีถิ่นที่อยู่อย่างหนึ่งอย่างใดในเขตเลือกตั้ง ไม่น้อยกว่า 90 วัน

4.2 คุณสมบัติผู้มีสิทธิสมัคร ส.ส.

- 1) อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี
- 2) ห้ามมิให้ตัดสิทธิการลงสมัครรับเลือกตั้งของผู้ที่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง ไม่ว่าในกรณีใดๆ

4.3 คุณสมบัติผู้มีสิทธิสมัคร ส.ส. แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง

- 1) มีชื่อในทะเบียนบ้าน ในสถานศึกษา บริษัท หรือสถานประกอบการที่จดทะเบียน ในจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง ไม่น้อยกว่า 1 ปี

5. หมวดคณะรัฐมนตรี

5.1 นายกรัฐมนตรีต้องได้รับการแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือผู้เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่พ้นจากสมาชิกภาพเนื่องจากได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรี ในอายุของสภาผู้แทนราษฎรชุดเดียวกัน

6. หมวดศาล

6.1 ศาลยุติธรรม

- 6.1.1 การพิจารณาคดีของผู้พิพากษาและตุลาการ ต้องเป็นอิสระและไม่ถูกแทรกแซง ผู้พิพากษาที่ไม่ได้นั่งพิจารณาคดีจะพิพากษาทำคำสั่งหรือให้คำแนะนำไม่ได้
- 6.1.2 ผู้พิพากษาและตุลาการต้องไม่เป็นข้าราชการการเมืองหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
- 6.1.3 ประธานศาลฎีกา มาจากการคัดเลือกของสภาผู้แทนราษฎรตามรายชื่อที่คณะกรรมการตุลาการเสนอ
- 6.1.4 การบริหารงานบุคคลเกี่ยวกับผู้พิพากษาศาลยุติธรรมต้องมีความเป็นอิสระและดำเนินการโดยคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม
- 6.1.5 การโยกย้ายโดยมิยินยอมทำไม่ได้ การแต่งตั้งและการให้พ้นจากตำแหน่ง การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน การลงโทษผู้พิพากษาต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม
- 6.1.6 คณะกรรมการศาลยุติธรรม ประกอบด้วยประธานศาลฎีกาเป็นประธาน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการ โดยมีสัดส่วนกรรมการที่ไม่เป็นข้าราชการหรืออดีตข้าราชการที่เลือกโดยสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งขององค์ประกอบ
- 6.1.7 ให้แรงงานมีส่วนร่วมเลือกตั้งในทางตรงสำหรับผู้ที่จะมาเป็นผู้พิพากษาศาลแรงงาน
- 6.1.8 รัฐต้องจัดให้มีศาลคดีข่านัญพิเศษ ให้ครอบคลุมทุกจังหวัด เพื่อความสะดวกของประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรม

6.2 ศาลปกครอง

- 6.2.1 ประธานศาลปกครองสูงสุดมาจากการคัดเลือกของสภาผู้แทนราษฎร ตามรายชื่อที่คณะกรรมการตุลาการศาลปกครองเสนอ
- 6.2.2 รัฐต้องจัดให้มีศาลปกครอง ให้ครอบคลุมทุกจังหวัด เพื่อความสะดวกของประชาชนในการเข้าถึงความยุติธรรม

6.3 ศาลทหาร

- 6.3.1 ศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีวินัยทหาร
- 6.3.2 การจัดตั้ง วิธีพิจารณาคดี การดำเนินงาน การแต่งตั้งและการให้ตุลาการศาลทหารพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

6.4 ศาลรัฐธรรมนูญ

- 6.4.1 ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วยตุลาการรัฐธรรมนูญ 9 คน เลือกโดยสภาผู้แทนราษฎร จากรายชื่อที่เสนอโดยสภาผู้แทนราษฎร 3 คน คณะรัฐมนตรี 1 คน ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา 1 คนและที่ประชุมใหญ่ศาลปกครอง 1 คน
- 6.4.2 ผู้แทนจากการคัดเลือกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมาจากการสรรหาของที่ประชุมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (รวมถึงกรุงเทพมหานคร) 1 คน องค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน เทศบาล (รวมถึงพัทยา) 1 คน
- 6.4.3 คุณสมบัติอายุไม่เกิน 60 ปี
- 6.4.4 การพิจารณาคดีต้องกระทำโดยเปิดเผย
- 6.4.5 ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่ในการ
  - พิจารณาวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายหรือร่างกฎหมาย
  - พิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่และอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี หรือองค์กรอิสระ
- 6.4.6 วาระการดำรงตำแหน่ง 6 ปี (เมื่อครบวาระแรกให้ออกจากตำแหน่งกึ่งหนึ่ง และที่เหลือให้อยู่ในตำแหน่งอีกสามปี เมื่อครบสามปีต้องออก และชุดใหม่ที่เข้ามาแทนมีวาระหกปี)

7. หมวดองค์กรอิสระและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

7.1 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

- 7.1.1 ประธานและกรรมการในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มาจากการคัดเลือกของสภาผู้แทนราษฎร โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน
- 7.1.2 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน มีวาระการดำรงตำแหน่ง 5 ปี และดำรงตำแหน่งได้วาระเดียว
- 7.1.3 มีคณะกรรมการสรรหา 11 คน มาจาก 6 กลุ่ม คือ
  - ผู้แทนองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ คัดเลือกกันเอง 1 คน
  - ผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิทธิมนุษยชน คัดเลือกกันเอง 5 คน
  - ผู้แทนสื่อมวลชน คัดเลือกกันเอง 1 คน
  - ผู้แทนองค์กรนิสิตนักศึกษาและเยาวชน คัดเลือกกันเอง 1 คน
  - ผู้แทนคณาจารย์ด้านสังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ คัดเลือกกันเอง 1 คน
  - ผู้แทนผู้ร้องเรียนการถูกละเมิดสิทธิต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน คัดเลือกกันเอง 2 คน
  - เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิฯ เป็นเลขาธิการ
- 7.1.4 คณะกรรมการสรรหาจัดทำรายชื่อผู้ที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทั้งหญิงและชายเสนอต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร

7.2 อัยการ

- 7.2.1 อัยการสูงสุด มาจากการคัดเลือกของสภาผู้แทนราษฎรตามรายชื่อที่คณะกรรมการอัยการเสนอ

8. หมวดการพิทักษ์ประชาธิปไตยและคุ้มครองความปลอดภัยแก่ประชาชน
- 8.1 คณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ศาล และองค์อิสระตามรัฐธรรมนูญต้องควบคุมและจำกัดบทบาทของทหารไม่ให้แทรกแซงการบริหาร ไม่ให้ทำรัฐประหาร หรือเป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตย
- 8.2 การเคลื่อนย้ายกำลังพลและอาวุธ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี
- 8.3 การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึกต้องสามารถตรวจสอบได้โดยสภาผู้แทนราษฎร และการต่อระยะเวลาการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึกต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร
- 8.4 การทบทวนและแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญให้กระทำทุก 5 ปี และต้องจัดทำให้เสร็จสิ้นภายใน 1 ปี โดยการริเริ่มให้ทำเป็นญัตติเสนอต่อรัฐสภา ผู้มีสิทธิเสนอญัตติได้แก่
1. ประชาชนไม่น้อยกว่า 10,000 คน
  2. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรร่วมกันเข้าชื่อไม่น้อยกว่า 20 คน
  3. คณะรัฐมนตรี
- หลักเกณฑ์ในการทบทวนและแก้ไขเพิ่มเติม ให้ออกเป็นพระราชบัญญัติ
9. หมวดการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น
- 9.1 หลักประกันความเป็นอิสระแก่ท้องถิ่น ตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นจัดการตนเอง ตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและระบบสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการ ตลอดจนทั้งโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ
- 9.2 ท้องถิ่นที่มีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ มีสิทธิจัดตั้งเป็นองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น จังหวัดที่มีความพร้อมและมีลักษณะที่จะปกครองตนเองได้ มีสิทธิจัดตั้งเป็นจังหวัดปกครองตนเอง และถือว่ายกเลิกการบริหารราชการส่วนภูมิภาคในจังหวัดนั้น
- 9.3 รูปแบบการปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นนอกเหนือจากจังหวัดปกครองตนเองให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ
- 9.4 อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น
- 1) การจัดทำบริการสาธารณะ และสวัสดิการ
  - 2) รักษาความสงบ คุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น
  - 3) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
  - 4) การพาณิชย์หรือการค้าประโยชน์จากทรัพย์สินและทรัพยากรในพื้นที่
  - 5) การจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอบรม หรือบริการสาธารณะอื่นๆ
- 9.5 การกำหนดอำนาจและหน้าที่ระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยคำนึงถึงการกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นให้แก่ท้องถิ่น
- 9.6 องค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย การบริหาร การจัดการบริการสาธารณะ การบริหารงานบุคคล การเงินการคลัง และงบประมาณ รวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวางผังเมือง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยคำนึงถึงสิทธิชุมชน
- 9.7 การดำเนินการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและสุขภาพต้องจัดให้มีประชาคมหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบ โดยต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาคมหมู่บ้าน
- 9.8 รัฐต้องให้การสนับสนุนการจัดทำบริการสาธารณะขององค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้มีบริการสาธารณะขั้นต่ำอย่างเท่าเทียมกัน และอุดหนุนงบประมาณแก่องค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นที่จัดเก็บรายได้ได้น้อยเพื่อให้สามารถจัดทำบริการสาธารณะได้

- 9.9 การจักระบบภาษีและจัดสรรสัดส่วนภาษีและอากรระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงภาระหน้าที่ของรัฐกับองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง การบริหารงานได้โดยอิสระ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น และจัดบริการสาธารณะได้โดยครบถ้วน
- 9.10 หลักประกันขั้นต่ำในการจักระบบภาษีและจัดสรรภาษีและอากรระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น ดังนี้
- 9.10.1 ภาษีที่ใช้ฐานร่วมระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นหรือภาษีอื่นที่มีไขภาษีท้องถิ่น ให้เก็บไว้เป็นรายได้ขององค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของรายได้ทั้งหมด
- 9.10.2 ภาษีท้องถิ่นเป็นรายได้ขององค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด
- 9.11 องค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยผู้บริหารท้องถิ่นหรือคณะผู้บริหารท้องถิ่น และสมาชิกสภาองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น ที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน
- 9.12 ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น
- 9.13 สภาองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในการตัดสินใจทางการเมือง การจัดทำบริการสาธารณะ และการตรวจสอบการใช้อำนาจขององค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น
- 9.14 ประชาชนมีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครองสูงสุด ผ่านผู้ตรวจการแผ่นดิน เพื่อพิจารณาว่ากฎหมายหรือกฎบับใด ขัดหรือแย้งต่อหลักการปกครองตนเองส่วนท้องถิ่นหรือไม่
- ถ้าผู้ตรวจการแผ่นดินไม่ดำเนินการใด ๆ ภายใน 30 วัน ประชาชนผู้ยื่นคำร้องมีสิทธิยื่นคำร้องดังกล่าวต่อศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครองสูงสุดได้โดยตรง

ร่างรัฐธรรมนูญคนจน ราชภัฏวชิรเวศน์

บทเฉพาะกาล

1. การปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์

- 1.1 ให้รัฐสภาพิจารณาแยกทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และทรัพย์สินส่วนพระองค์ออกจากกันและกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์ โดยตราเป็นพระราชบัญญัติ
- 1.2 ให้มีคณะกรรมการประเมินผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยกเลิกโครงการที่ไม่ประสบความสำเร็จ และส่งต่อโครงการที่เป็นประโยชน์ให้หน่วยงานรัฐดูแล
- 1.3 ยุบเลิกหน่วยงานคณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2. การปฏิรูปที่ดิน

- 2.1 สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะทำงานเพื่อการปฏิรูปที่ดินทั่วประเทศ ต้องดำเนินการให้เสร็จภายใน 10 ปี
- 2.2 ให้มีเอกสารกรรมสิทธิ์ชนิดเดียวคือโฉนดที่ดิน
- 2.3 จัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ในที่ดินโดยการสำรวจในพื้นที่จริง
- 2.4 จำกัดการถือครองที่ดิน และกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม
- 2.5 ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับที่ดินป่าไม้ทั้งหมด ให้เป็นประมวลกฎหมายฉบับเดียวกัน
- 2.6 ควบรวมหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลรักษาใช้ประโยชน์ในที่ดินให้อยู่ในกระทรวงที่ดินเพียงกระทรวงเดียว

3. สันติภาพชายแดนใต้

- 3.1 เร่งรัดกระบวนการเจรจาสันติภาพ อย่างมีส่วนร่วมและต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน และใช้การเมืองนำการทหาร
- 3.2 ให้มีองค์กรอิสระที่มีอำนาจในการดำเนินการดังกล่าว
- 3.3 ที่มาของคณะกรรมการองค์กรอิสระ อำนาจหน้าที่และโครงสร้างในการทำงาน ต้องผ่านความเห็นชอบของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว
- 3.4 กำหนดการสร้างสันติภาพชายแดนใต้เป็นวาระเร่งด่วนแห่งชาติที่ต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 6 ปี หลังจากครบกำหนดให้มีการเปิดอภิปรายทั่วไปในสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเสนอการดำเนินการในระยะต่อไป ให้กับคณะรัฐมนตรีรับไปดำเนินการ

สมัชชาคนจน
22 ตุลาคม 2565

รายชื่อองค์กรที่เข้าร่วมในเครือข่ายรัฐธรรมนูญคนจน

1. กลุ่มโง่กาง
2. กลุ่มแตกหน่อประชาธิปไตยประชาชน
3. กลุ่มพัฒนาแรงงานสัมพันธ์ตะวันออก
4. กลุ่มศึกษาการพัฒนาระเบียบเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (ECC Watch)
5. กลุ่มสหภาพแรงงานย่านรังสิตและใกล้เคียง
6. กลุ่มสตรีนครไสวนา
7. ขบวนการประชาชนเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย (ขปท.)
8. ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (P-Move)
9. ขบวนการผู้หญิงปฏิรูปประเทศไทย (WeMove)
10. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน
11. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ (กป.อพช.เหนือ)
12. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (กป.อพช.ใต้)
13. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน (กป.อพช.อีสาน)
14. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
15. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
16. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
17. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
18. คณะรณรงค์เพื่อรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (ครช)
19. คณะรณรงค์รัฐธรรมนูญ (CALL)
20. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
21. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก
22. เครือข่ายความหลากหลายทางเพศอีสาน (IGDN)
23. เครือข่ายชาวสวนมะพร้าวอำเภอบางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์
24. เครือข่ายนักวิชาการเพื่อสิทธิพลเมือง (คนส.)
25. เครือข่ายนักวิชาการศึกษา นโยบายการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (คนศ.จชต.)
26. เครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (คปอ.)
27. เครือข่ายประชาชนผู้เป็นเจ้าของแร่
28. เครือข่ายประชาชนเพื่อรัฐสวัสดิการ
29. เครือข่ายสลัม 4 ภาค
30. เครือข่ายเหล่าพื้นบ้านอีสานใต้
31. เครือข่ายองค์กรชุมชนแก้ไขปัญหาที่ดินอีสาน (คอ.ปอ.)
32. เครือข่ายองค์กรชุมชนรักเทือกเขาบรรทัด
33. เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำห้วยเสนง
34. โครงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านทรัพยากรแร่
35. โครงการทามมูล
36. ชุมชนนักกิจกรรมภาคเหนือ
37. ทะลุฟ้า
38. แนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม
39. เฟมินิสต์ปลดแอก
40. มูลนิธิชุมชนเกษตรนิเวศน์
41. มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม (EnLAW)
42. มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
43. มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน (CRC)
44. มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อพัฒนาสังคม (มอส.)
45. ศูนย์ประสานงานกลุ่มเพื่อนคนไร้บ้าน จังหวัดขอนแก่น

46. ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch)
47. ศูนย์ฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพคนไร้บ้านจังหวัดเชียงใหม่
48. สมัชชาคนจน
49. สมัชชาประชาชนภาคใต้ (สปต.)
50. สมัชชาภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพ (CAP)
51. สมาคมคนทาม
52. สมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย (HomeNet)
53. สมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน
54. สมาคมลุ่มน้ำสายบุรี
55. สมาคมวิถีชนบท
56. สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
57. สำนักข่าวประชาไท
58. สำนักข่าวราษฎร์ (Ratsadon News)
59. สำนักคิดท้องถิ่นเพื่อสังคม (สคทส.)
60. องค์การความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน
61. อุทยานการเรียนรู้ป๊วย 100 ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
62. แอมเนสตี อินเตอร์เนชันแนล ประเทศไทย
63. THE ISAAN RECORD
64. THE PATANI
65. The Reporters

ร่างรัฐธรรมนูญคนจน ร่างที่ 2 สมัชชาคนจน